

Верховний
Суд

ПРИНЦИПИ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА

КРАВЧУК Володимир
Суддя Верховного Суду

Стаття 2. Завдання та основні засади адміністративного судочинства

1. Завданням адміністративного судочинства є справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин **з метою ефективного захисту** прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень.

№ 1: ДІЄВІСТЬ (ефективність)

31. Дієвістю є прийняття якісних рішень упродовж розумного строку після справедливого розгляду справ.

Судді зобов'язані забезпечувати **ефективне управління** справами, за які вони несуть відповідальність, **включаючи виконання рішень**, які входять до їх юрисдикції.

Рекомендація CM/Res (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки

ЄВРОПЕЙСЬКА КОНВЕНЦІЯ

Стаття 13. Право на ефективний засіб юридичного захисту

Кожен, чиї права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на **ефективний засіб юридичного захисту** в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження.

ЕФЕКТИВНІСТЬ СУДОВОГО ЗАХИСТУ

- (1) **реальний** захист прав
- (2) мінімальні затрати **часу** (розумний строк)
- (3) мінімальні витрати **грошей** (доступність)

Судове рішення – це державний план вирішення проблеми людини

РЕАЛЬНОСТІ ЗАХИСТУ

- (1) Якість судового рішення
- (2) негайне добровільне виконання
- (3) Швидке примусове виконання

- **ВИКОНАННЯ – головне!**

Виконання – частина судового провадження (ст. 6 Конвенції)

Повернення ДВС під контроль судової влади

ЯКІСТЬ СУДОВОГО РІШЕННЯ

- 1) Чіткість і зрозумілість рішення
- 2) Застосування найбільш дієвого способу захисту порушеного права (в т.ч. з виходом за межі вимог).
- 3) Відшкодування шкоди
- 4) «Виконуваність» рішення
- 5) Незалежність виконання від позивача
- 6) Запобігання повторенню порушення
- 7) Запобігання новим спорам

СПОСОБИ ЗАХИСТУ (5)

- 1) визнання протиправним та нечинним нормативно-правового акта;
- 2) визнання протиправним та скасування індивідуального акта;
- 3) визнання дій СВП протиправними та зобов'язання утриматися від вчинення певних дій;
- 4) визнання бездіяльності СВП протиправною та зобов'язання вчинити певні дії;
- 5) встановлення наявності чи відсутності компетенції (повноважень) СВП;
- 6) прийняття судом одного з рішень, та стягнення коштів на відшкодування шкоди, заподіяної протиправними рішеннями, дією або бездіяльністю.

Спонування СВП прийняти рішення (245.4)

245.2. У разі задоволення позову суд може прийняти рішення про:

4) визнання бездіяльності СВП протиправною та зобов'язання вчинити певні дії;

245.4. ... суд може **зобов'язати СВП прийняти рішення на користь позивача**, якщо для його прийняття (1) виконано всі умови, визначені законом, і (2) прийняття такого рішення не передбачає права СВП діяти на власний розсуд.

У випадку, якщо прийняття рішення на користь позивача передбачає право СВП діяти на власний розсуд, суд зобов'язує СВП вирішити питання, щодо якого звернувся позивач, з урахуванням його правової оцінки, наданої судом у рішенні.

БАЛАНС ВЛАД

- Виходячи з принципу «належного врядування», **СВП повинен сам виправляти свої помилки** і відновлювати права осіб, що звернулися до нього, і щодо яких мали місце порушення. Тим більше після того, як неправомірність рішення (дії, бездіяльності) встановлено судом.
- Такий підхід забезпечує реальний розподіл та баланс виконавчої та судової влади. З одного боку, він **запобігає необґрунтованому втручанню суду** у сферу виконавчої влади, а з іншого – **перекладенню на судову владу обов'язку щодо прийняття рішень**, які мають адміністративний характер та повинні ухвалюватися органами виконавчої влади.

УМОВИ:

50. Суд може зобов'язати СВП прийняти рішення на користь позивача, за сукупності наступних умов:

- 1) судом встановлено порушення прав, свобод чи інтересів позивача;
- 2) на час вирішення спору прийняття рішення належить до повноважень відповідача;
- 3) **виконано усі умови**, визначені законом для прийняття такого рішення, зокрема подано усі належні документи, сплачено необхідні платежі і між сторонами немає спору щодо форми, змісту, повноти та достовірності наданих документів;
- 4) прийняття рішення не передбачає права СВП діяти на власний розсуд.

• *КАС ВС 05.09.2018, №826/9727/16*

ОБСЯГ ДОСЛІДЖЕННЯ

- В контексті обставин спору застосування такого способу захисту вимагає **з'ясування судом чи виконано позивачем усі визначені законом умови**, необхідні для одержання дозволу на розробку проекту землеустрою.
- Наведені обставини судами **встановлено**. **Суди досліджували, чи ці підстави відмови є вичерпними і чи дотримано їх позивачем для можливості затвердження проекту землеустрою**. За таких обставин суд обґрунтовано зобов'язав відповідача прийняти конкретне рішення про затвердження проекту землеустрою на підставі документів, наданих позивачем разом з клопотанням.

• *КАС ВС 23.01.2019, №808/3082/17*

ОБСЯГ ДОСЛІДЖЕННЯ

- ... застосування такого способу захисту вимагає з`ясування судом, чи виконано позивачем **усі** визначені законом умови, необхідні для одержання дозволу на розробку проекту землеустрою.
- Разом з тим наведених **обставин судами не встановлено**.
- **Оцінка** правомірності відмови у наданні дозволу ... **стосувалася лише тих мотивів, які наведені відповідачем у оскаржуваному рішенні**. Однак суди не досліджували у повній мірі, чи ці мотиви є вичерпними і чи дотримано позивачем усіх інших умов для отримання ним такого дозволу.

• *ВПВС 06.11.2019, №509/1350/17*

Повторна відмова

... повторна відмова у формі листа з підстав, не визначених ч. 7 ст. 118 ЗК України, **свідчать про відсутність наміру СВП прийняти** обґрунтоване та законне рішення у формі, передбаченій чинним законодавством, з урахуванням позиції суду.

Оскільки процес надання позивачу відмов ... з формальних підстав без прийняття відповідного рішення може бути досить тривалим, на що вказує протиправна поведінка відповідача, який на виконання судового рішення в іншій справі повторно допустив аналогічні порушення прав позивача, то в даному випадку **належним способом захисту порушеного права є саме зобов'язання ГУ Держгеокадастру надати позивачу дозвіл на розроблення проекту землеустрою.**

- *КАС ВС 16.05.2019, № 812/1312/18*

СПОСОБИ ЗАХИСТУ:

дозволено все, що ефективно і законно

5.2. Захист порушених прав, свобод чи інтересів особи, яка звернулася до суду, може здійснюватися судом також в **інший спосіб, який не суперечить закону і забезпечує ефективний захист** прав, свобод, інтересів людини і громадянина, інших суб'єктів у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку суб'єктів владних повноважень.

СУДОВІ «СТИМУЛИ» виконання

- (1) Окрема ухвала (ст. 249 КАС України)**
- (2) Судовий контроль (ст. 382 КАС України)**
- (3) Відшкодування шкоди (ст. 56 Конституції)**

ОКРЕМА УХВАЛА (ст. 249 КАС)

1. Суд, виявивши під час розгляду справи порушення закону, **може** постановити окрему ухвалу і направити її відповідним суб'єктам владних повноважень для вжиття заходів щодо усунення причин та умов, що сприяли порушенню закону. Про вжиті заходи суд повідомляється не пізніше одного місяця після надходження окремої ухвали.
2. У разі необхідності суд **може** постановити окрему ухвалу про наявність підстав для розгляду питання щодо притягнення до відповідальності осіб, рішення, дії чи бездіяльність яких визнаються протиправними.

МОЖЕ – чи ЗОБОВ'ЯЗАНИЙ?

ОКРЕМА УХВАЛА – підстава для дисциплінарної відповідальності службовця

МОЖЕ ЧИ ЗОБОВ'ЯЗАНИЙ: межі розсуду

«ОБОВ'ЯЗКОВА» окрема ухвала:

- порушення умисне або внаслідок грубої недбалості
- порушено основоположні права людини
- особисті мотиви протиправних дій
- важкі наслідки для позивача
- обтяжуючі обставини (приниження гідності потерпілого, тривалість порушення, негідна поведінка порушника)
- резонансність справи: встановлення винних

ОКРЕМА УХВАЛА – підстава для дисциплінарної відповідальності

Ст. 65 Закону України «Про державну службу»

Дисциплінарним проступком є:

15) прийняття державним службовцем рішення, що суперечить закону або висновкам щодо застосування відповідної норми права, викладеним у постановах Верховного Суду, щодо якого (! – персонально) судом винесено окрему ухвалу

СТАТИСТИКА

- 2015 – 88
- 2016 – 256
- 2017 – 197
- 2018 – 90
- **2019 – 604**
- 2020 – (на 16.06.2020) 341 (1 – ВС)

Законопроект № 2154 від 18.09.2019

Зміни до ст. 249 КАС України:

- «**Може**» замінити словом «**зобов'язаний**»

Окрема ухвала ВСУ 09.10.2017

«Полімерконтейнер проти України»

Так, Суд вказав на наявність 8 остаточних рішень, якими було скасовано 14 відповідних рішень органів митної служби та вирішено повернути надмірно сплачене податкове зобов'язання.

І хоча в кожному окремому випадку суд виносив рішення на користь підприємства-заявника та зупиняв виконання оскаржуваних рішень, це не завадило органам митної служби продовжувати присвоювати один і той самий неправильний код тому самому імпортованому товару. ...судові рішення були позбавлені будь-якого процесуального ефекту ...

СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ (ст. 382 КАС): штраф

1. Суд, який ухвалив судові рішення в адміністративній справі, **може** зобов'язати СВП, не на користь якого ухвалене судові рішення, подати у встановлений судом строк **звіт про виконання судового рішення**.
2. За наслідками розгляду звіту СВП про виконання постанови суду або в разі неподання такого звіту суддя своєю ухвалою **може** встановити новий строк подання звіту, накласти на **керівника СВП**, відповідального за виконання постанови, штраф у сумі від **20 до 40 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб (1762 грн -01.01.2018)**.
3. Половина суми штрафу **стягується на користь позивача**, інша половина - до Державного бюджету України.

ЗВІТ – КОНТРОЛЬ – ШТРАФ – ПЕРСОНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ!

Сасевич О.М. Стимулюймо владу звітом! // ЗіБ, № 26 – 26.06. – 01.07.

ВС: судовий контроль

- Рішення від 03.05.2018 № 805/402/18-а
- Постанова від 22.08.2019 № 826/7472/18
- Постанова від 22.08.2019 № 2а-2663/11/0170/5
- Ухвала від 26.02.2020 №800/320/17 (9991/34/11)

СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ: **навіщо?**

1. Провідна роль суду у виконанні рішення
2. Підвищення ефективності - **90% виконано!**
3. Сатисфакція за невиконання (половина штрафу)
- 4. ПЕРСОНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ керівника**
5. Потужний профілактичний ефект

ЗАЯВА ЧИ НОВИЙ ПОЗОВ?

- Суд не вирішує спору повторно, а лише **усуває перешкоди** на шляху виконання вже прийнятого раніше рішення.
- Потреба судового контролю може бути зумовлена, зокрема, невиконанням відповідачем судового рішення, яким його зобов'язано розглянути заяву з урахуванням висновків суду; неприйняттям рішення у належній формі; іншими діями та бездіяльністю, що свідчать про **ухилення суб'єкта владних повноважень від виконання** судового рішення.
- При цьому слід зауважити, що, здійснюючи судовий контроль, **суд не може змінювати резолютивну частину рішення, яке виконується.**

КОНТРОЛЬ чи НОВИЙ ПОЗОВ?

Необхідність звернення до суду з новим позовом про зобов'язання СВП ухвалити конкретне рішення на користь позивача, **ЯК ВИНЯТОК**, може виникнути, якщо:

- СВП ухвалить рішення за результатами повторного розгляду, яким особі повторно буде відмовлено **без врахування висновків суду**
- **з інших підстав**, яким суд не надавав оцінки раніше.

СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ: ПІДСТАВИ

- Правовою підставою для зобов'язання відповідача подати звіт про виконання судового рішення є наявність об'єктивних підтверджених належними і допустимими доказами підстав вважати, що за відсутності такого заходу судового контролю рішення суду залишиться невиконаним або для його виконання доведеться докласти значних зусиль.
- При цьому, суд, встановлюючи строк для подання звіту, повинен враховувати особливості покладених обов'язків згідно із судовим рішенням та можливості СВП їх виконати.

• КАС ВС 27.02.2020, № 0640/3719/18.

УМОВИ

Суди мають зважено підходити до вибору процесуальних засобів такого забезпечення, а саме:

- встановлювати **дійсні причини затримки** у виконанні судового рішення;
- аналізувати акти законодавства;
- **враховувати дії керівника**, спрямовані на виконання судового рішення;
- встановлювати наявність та форму **вини** такої посадової особи;
- зазначати про **співмірність** розміру штрафу та доходів (фінансової спроможності) такої посадової особи.

Такі засоби не можуть бути надмірними та не мають призводити до порушення прав.

- *КАС ВС 23.04.2020, №560/523/19*

ШТРАФ: вина - покарання

- Накладення на керівника СВП ... штрафу є мірою покарання, а тому можливість суду накласти такий штраф може бути реалізована лише за умови встановлення судом обставин, які свідчать про умисне невиконання рішення суду, недобросовісність у діях СВП, які свідчать про ухилення останнього від виконання рішення суду.

• КАС ВС 23.04.2020, №560/523/19

СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ: колегіальні органи

Голова вносить в порядок денний проект рішення, а **депутати утримуються або голосують проти.**

ДИСКУСІЯ:

- Чи може відповідати голова ради за всіх?
- Чи можливо закликати до звіту депутатів?
- Чи можлива солідарна відповідальність депутатів, які не голосували або голосували проти?
- Чи можна в порядку зміни способу виконання судового рішення визнати за позивачем право?

ЗАЯВА: судовий збір

- Ст. 4 Закону України «Про судовий збір» **не передбачено ставки** судового збору за звернення із заявою в порядку контролю за виконанням судового рішення. Отже, за законом, **на заявника не поширюється обов'язок сплати судового збору** за звернення до суду з такою заявою, а тому відповідно і з апеляційною скаргою.
- ... суд **помилково порівняв підстави**, умови, розмір та порядок сплати судового збору за подання адміністративного позову та за подання заяви в порядку контролю за виконання судового рішення.
 - *КАС ВС 14.02.2018, № 2а-0470/2563/12*

СУДОВИЙ ЗБІР

- Приписами статті 4 Закону № 3674-VI не передбачено ставки судового збору за звернення із заявою в порядку контролю за виконанням судового рішення, отже, за законом, **на позивача не поширюється обов'язок сплати судового збору за звернення до суду з такою заявою**, а тому відповідно і з апеляційною скаргою.
- Вимоги ст. 382 КАС України (в редакції з 15.12.2017) не містять вимог щодо необхідності сплати судового збору.
- Апеляційний суд помилково порівняв підстави, умови, розмір та порядок сплати судового збору за подання адміністративного позову та за подання заяви в порядку контролю за виконання судового рішення.
 - *КАС ВС 22.01.2020, № 440/207/19*

ПІДВИЩЕННЯ ДІЄВОСТІ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ

- Застосовувати **обов'язковий** судовий контроль за виконанням усіх **рішень, за якими СВП повинен вчинити певні дії**
- Накладати штрафи, **якщо є вина** керівника СВП у невиконанні судового рішення
- Поширювати інформацію про накладення штрафів
- Ділитися позитивною практикою з колегами
- **Не скасовувати рішень та ухвал з формальних причин**

ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ

Стаття 56.

Кожен має право на **відшкодування** за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування **матеріальної та моральної шкоди**, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень.

ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ: функції

- Компенсаційна
- Сатисфакційна
- Каральна
- Профілактична

МІЖНАРОДНИЙ СТАНДАРТ

- Порушення Конвенції – відшкодування грошима
- **НЕМАЄ «НЕСКІДЛИВИХ» ПОРУШЕНЬ**
- Адміністративний суд = ЄСПЛ в Україні

КРИТЕРІЇ ЄСПЛ: моральна шкода

- **невизначеність** ситуації з результатом кримінального провадження та його фінансових наслідків
- **стурбованість** і тривога через те, що ситуація триває довго
- **негативний вплив** на членів сім'ї
- психічне **напруження**
- глибоке **відчуття несправедливості**, викликане тривалим невиконанням судового рішення
- **розчарування** тощо

Чи можлива аналогія?

ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ

- Адекватне відшкодування шкоди, зокрема й моральної, за порушення прав людини є одним із ефективних засобів юридичного захисту.
 - Моральна шкода полягає у стражданні або приниженні, яких людина зазнала внаслідок протиправних дій.
 - Страждання і приниження - емоції людини, змістом яких є біль, мука, тривога, страх, занепокоєння, стрес, розчарування, відчуття несправедливості, тривала невизначеність, інші негативні переживання.
- КАС ВС 10.04.2019, №464/3789/17.

ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ

- Порушення прав людини чи погане поводження із нею з боку суб`єктів владних повноважень **завжди викликають негативні емоції**. Проте не всі негативні емоції досягають рівня страждання або приниження, які заподіюють моральну шкоду.
- Оцінка цього рівня залежить від усіх обставин справи, які свідчать про мотиви протиправних дій, їх інтенсивність, тривалість, повторюваність, фізичні або психологічні наслідки та, у деяких випадках, стать, вік та стан здоров`я потерпілого.

НЕВИКОНАННЯ РІШЕННЯ: моральна шкода

- У практиці ЄСПЛ порушення державою прав людини, що завдають психологічних страждань, розчарувань та незручностей зокрема через порушення принципу належного врядування, кваліфікуються як такі, що завдають моральної шкоди.
- Психологічне напруження, розчарування та незручності, що виникли внаслідок порушення органом держави чи місцевого самоврядування прав людини, навіть якщо вони не потягли вагомих наслідків у вигляді погіршення здоров`я, можуть свідчити про заподіяння їй моральної шкоди.
- Негативні емоції позивача внаслідок тривалого та умисного не розгляду його звернення перебувають у причинно-наслідковому зв`язку із діями відповідача, а відтак завдали йому моральної шкоди.

№ 2. ВСЕОХОПЛЮЮЧИЙ СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ

Стаття 55. Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

Кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати **СВОЇ права** і свободи від порушень і протиправних посягань.

6.3 КАСУ: Звернення до адміністративного суду для захисту прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується.

ПОВНОТА СУДОВОГО КОНТРОЛЮ

2.2 КАС. У справах щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень адміністративні суди перевіряють, чи прийняті (вчинені) вони:

- 1) на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що визначені Конституцією та законами України;
- 2) з використанням повноваження з метою, з якою це повноваження надано;
- 3) обґрунтовано, тобто з урахуванням усіх обставин, що мають значення для прийняття рішення (вчинення дії);
- 4) безсторонньо (неупереджено);
- 5) добросовісно;
- 6) розсудливо;
- 7) з дотриманням принципу рівності перед законом, запобігаючи всім формам дискримінації;
- 8) пропорційно, зокрема з дотриманням необхідного балансу між будь-якими несприятливими наслідками для прав, свобод та інтересів особи і цілями, на досягнення яких спрямоване це рішення (дія);
- 9) з урахуванням права особи на участь у процесі прийняття рішення;
- 10) своєчасно, тобто протягом розумного строку.

ЄСПЛ: «Рисовський проти України» 20.10.2011: належне урядування

70. Суд підкреслює особливу важливість принципу «належного урядування». Він передбачає, що у разі, коли йдеться про питання загального інтересу, зокрема, якщо справа впливає на такі основоположні права людини, як майнові права, **державні органи повинні діяти (1) вчасно та в (2) належний і якомога (3) послідовніший спосіб.**

Зокрема, на державні органи покладено обов'язок запровадити **(4) внутрішні процедури**, які посилять **(5) прозорість і (6) ясність їхніх дій, (7) мінімізують ризик помилок і сприятимуть (8) юридичній визначеності** у цивільних правовідносинах, які зачіпають майнові інтереси.

ЄСПЛ: НАЛЕЖНЕ УРЯДУВАННЯ

71. Принцип «належного урядування», як правило, **(9) не повинен перешкоджати державним органам виправляти випадкові помилки**, навіть ті, причиною яких є їхня власна недбалість Будь-яка інша позиція була б рівнозначною, *inter alia*, санкціонуванню неналежного розподілу обмежених державних ресурсів, що саме по собі суперечило б загальним інтересам.

З іншого боку, потреба виправити минулу «помилку» **(10) не повинна непропорційним чином втручатися в нове право**, набуте особою, яка покладалася на легітимність добросовісних дій державного органу.

ЄСПЛ: НАЛЕЖНЕ УРЯДУВАННЯ

... державні органи, які не впроваджують або не дотримуються своїх власних процедур, (11) не повинні мати можливість отримувати вигоду від своїх протиправних дій або уникати виконання своїх обов'язків.

Ризик будь-якої помилки державного органу повинен покладатися на саму державу, а (12) помилки не можуть виправлятися за рахунок осіб, яких вони стосуються.

ЄСПЛ: НАЛЕЖНЕ УРЯДУВАННЯ

У контексті скасування помилково наданого права на майно принцип «належного урядування» може не лише покладати на державні органи обов'язок діяти невідкладно, виправляючи свою помилку, а й потребувати (13) виплати відповідної компенсації чи іншого виду належного відшкодування колишньому добросовісному власникові.

ПРИНЦИП ДОБРОСОВІСНОСТІ СВП

- Доктрина *venire contra factum proprium* (заборона суперечливої поведінки) та принцип добросовісності
 - **СВП повинен наводити УСІ підстави відмови**
 - **При повторному** розгляді документів не допускається відмова у видачі документа дозвільного характеру з причин, **раніше не зазначених** у письмовому повідомленні заявнику (за винятком неусунення чи усунення не в повному обсязі заявником причин, що стали підставою для попередньої відмови).
- (ч. 6 ст. 4-1 Закону «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності»)

№ 3. **ОБОВ'ЯЗКОВІСТЬ СУДОВОГО РІШЕННЯ**

13.3. Контроль за виконанням судового рішення здійснює суд у межах повноважень, наданих йому законом.

4. Невиконання судових рішень має наслідком юридичну відповідальність, установлену законом.

5. **Висновки щодо застосування норм права, викладені у постановах Верховного Суду, є обов'язковими для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить відповідну норму права.**

ХТО КОНТРОЛЮЄ?

ЗАХОДИ ЗАГАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ

- Зміна адміністративної практики
- Зміна законодавства – ініціатива ВС
- Моніторинг дотримання висновку ВС
- Персональна відповідальність за невжиття заходів
- Публічне реагування на невиконання

ОБОВ'ЯЗКОВІСТЬ ДЛЯ СУДУ

242.5. При виборі і застосуванні норми права до спірних правовідносин **суд враховує** висновки щодо застосування норм права, викладені в **постановах** Верховного Суду.

- «**Враховує**» = обов'язково застосовує?
- «**Висновок**» щодо застосування норми права?

ВРАХУВАННЯ ВИСНОВКУ ВС

- Пошук рішень
- Тест на релевантність (принципова подібність фактів)
- Відбір актуальних (пілотні і не змінені)
- Посилання
- Приєднання / відступ

ІГНОРУВАННЯ ВИСНОВКУ ВС: наслідки?

- відсутність реакції, якщо справа незначної складності (відмова у відкритті)
- безумовна підстава відкриття касаційного провадження
- окрема ухвала
- підстава для дисциплінарної відповідальності судді

«РІЗНІСТЬ» РІШЕНЬ

1. Різні позови - підстави/предмет/обґрунтування
2. Реалізація процесуальних прав (боротьба, строки, представники)
3. Різні доводи апеляційної скарги
4. Різні доводи касаційної скарги (межі)
5. Правосвідомість суду
6. Різна оцінка доказів судом
7. Відступ від усталеної практики

№ 4. ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА: людиноцентризм

6.1. Суд при вирішенні справи керується принципом верховенства права, відповідно до якого, зокрема, **людина, її права та свободи** визнаються найвищими цінностями та **визначають зміст і спрямованість діяльності держави.**

2. Суд застосовує принцип верховенства права **з урахуванням судової практики** Європейського суду з прав людини.

ЗАСТОСУВАННЯ ПРАКТИКИ ЄСПЛ

- Конвенція – міжнародний договір: **між Конституцією і законами**
- Коли відсутній закон
- Коли закон чи підзаконний акт суперечить Конвенції
- Коли треба розтлумачити закон
- Практика ЄСПЛ не «цитатник»
- Практика ЄСПЛ – це підхід, а не норма права

Практика ЄСПЛ як мотив для відмови

- Конвенція – інструмент захисту прав людини
- Людина завжди може на неї покликатися, але не завжди права
- Суд застосовує ЄКПЛ, але наслідки застосування можуть бути різні: задоволення позову або відмова.
- Ст. 6 ЄКПЛ – доступ до суду, справедлива процедура. Безвідносно до результату.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ КОНТРОЛЬ

7.3. Якщо суд доходить висновку, що закон чи інший правовий акт суперечить Конституції України, **суд не застосовує такий закон чи інший правовий акт, а застосовує норми Конституції України як норми прямої дії.**

У такому випадку суд **ПІСЛЯ** винесення рішення у справі звертається до Верховного Суду для вирішення питання стосовно внесення до Конституційного Суду України подання щодо конституційності закону чи іншого правового акта, що віднесено до юрисдикції Конституційного Суду України.

ВС - КСУ

- Непрямий конституційний контроль
- Практика ВС є обов'язковою
- Чи зобов'язаний Пленум ВС внести подання до КСУ? А якщо рішення не скасоване?
- Конституційна скарга – подання ВС

№ 5. ЗМАГАЛЬНІСТЬ/ОФІЦІЙНІСТЬ

9.1 КАС

Розгляд і вирішення справ в адміністративних судах здійснюються **на засадах змагальності** сторін та **свободи в наданні ними** суду своїх доказів і у **доведенні** перед судом **їх переконливості**.

Ст. 9 КАС: ДИСПОЗИТИВНІСТЬ

2. Суд розглядає адміністративні справи **не інакше як за позовною заявою**, поданою відповідно до цього Кодексу, в межах позовних вимог.

Суд **може вийти за межі позовних вимог, якщо це необхідно для ефективного захисту прав, свобод, інтересів людини ...**

3. Кожна особа, яка звернулася за судовим захистом, **розпоряджається своїми вимогами на свій розсуд**, крім випадків, встановлених цим Кодексом.

Ст. 9: ОФІЦІЙНІСТЬ

4. Суд вживає визначені законом заходи, необхідні для з'ясування всіх обставин у справі, у тому числі щодо виявлення та витребування доказів з власної ініціативи.

ЧОМУ ОФІЦІЙНІСТЬ?

- Нерівність особи і держави
- Презумпція вини органу держави
- Сприяння у захисті, відновленні права
- Захист публічного інтересу

ОФІЦІЙНІСТЬ

- Активна роль суду
- Обмеження змагальності і диспозитивності

ОБМЕЖЕННЯ ЗМАГАЛЬНОСТІ. СУД:

- 1) визначає обставини, які необхідно встановити
- 2) пропонує надати додаткові докази
- 3) з власної ініціативи виявляє і витребує докази, яких не вистачає
- 4) може визнати обов'язковим з'явлення сторони чи третьої особи
- 5) може визнати за необхідне дослідити докази щодо обставин, які визнаються сторонами

ОБМЕЖЕННЯ ДИСПОЗИТИВНОСТІ:

- 1) у разі відмови від позову, визнання позову або досягнення примирення **повинен перевірити, чи не суперечитиме це закону** та чи не порушуватиме чий-небудь права, свободи чи інтереси ;
- 2) суд повинен з власної ініціативи **вжити заходи забезпечення адміністративного позову**, якщо існує очевидна небезпека заподіяння шкоди правам позивача до ухвалення рішення;
- 3) суд уповноважений **вийти за межі позовних вимог**, якщо це необхідно для повного захисту прав, свобод та інтересів сторін
- 4) суд у разі укладення мирової угоди або відмови стягувача від примусового виконання на стадії виконання судового рішення **повинен перевірити, чи не суперечитиме це закону та чи не порушуватиме чий-небудь права, свободи чи інтереси.**

ПРИНЦИП ОФІЦІЙНОСТІ:

- 1) відображає **особливість** адміністративного судочинства
- 2) забезпечує **активну процесуальну діяльність** суду
- 3) забезпечує **виявлення та дослідження доказів** у справі
- 4) забезпечує **збалансування** приватних та публічних інтересів
- 5) сприяє реалізації вимог справедливості та законності.

№ 6. ПРОЦЕСУАЛЬНА ЕКОНОМІЯ

МЕТА: Не витратити зайві ресурси (час, гроші)

ІНСТРУМЕНТИ:

- Призначення графіку судових засідань наперед
- Альтернативні форми повідомлення та дистанційна участь
- Послідовність вирішення питань:
 - питання, що стосуються припинення провадження
 - питання, що стосуються строку
- За наявності вибору – вибір на користь особи:
 - повернення заяви замість залишення без руху
 - відмова у відкритті касаційного провадження без судового збору

№ 7. **ОДИН СПІР – ОДНА СПРАВА**

МЕТА:

- Запобігання **розпорошення спору** між різними справами
- Усунення конфлікту судових рішень (преюдиція)
- Ефективність захисту
- Економічність

ІНСТРУМЕНТИ:

- Основна і похідна вимога
- Юрисдикція визначається за основною вимогою
- Сторони спору = сторони провадження

№ 8. АНТИПУРИЗМ

- пуризм - надмірне прагнення до чистоти, перевага форми над змістом
- Отримавши остаточні ухвали Верховного Суду..., заявники мали легітимні сподівання, що ці ухвали не могли бути піддані сумніву. У цьому контексті Суд зазначає, що стаття 6 Конвенції вимагає від держави передбачити процесуальні засоби для ефективного та швидкого вирішення спорів щодо підсудності справ
 - "Буланов та Купчик проти України"
(заяви №№ 7714/06 та 23654/08)

ПУРИЗМ

- "... Суд приймає той факт, що як принцип, правила юрисдикції слід дотримуватися. Однак, при певних обставинах цієї справи Суд не знаходить **нагальної соціальної необхідності, яка могла б виправдати відступ від принципу правової визначеності.**
- Рішення було скасовано швидше заради правового пуризму, ніж для того, щоб **виправити важливу судову помилку**. За даних обставин справи скасування рішення, було непропорційною мірою, **і повага до принципу правової визначеності повинна була переважати.** Отже, було допущено порушення статті 6 § 1 Конвенції"
 - *"Сутяжник проти Росії" (заява № 8269/02)*

ЮРИСДИКЦІЯ чи ПРАВОВА ВИЗНАЧЕНІСТЬ

- Наявність попередніх судових рішень, **в яких вирішено питання щодо юрисдикції**, є обставиною, що повинна враховуватися під час застосування абзацу 2 ч. 1 ст. 354 КАС України.
- Недотримання державою вимоги ч. 1 ст. 6 Конвенції щодо права на справедливий розгляд справи «судом, встановленим законом», не може тлумачитися як така, що **вимагає скасування судового рішення** і закриття провадження у справі, якщо порушено імперативні вимоги щодо юрисдикції суду. Якщо справедливий розгляд справи забезпечено, то **порушення юрисдикції не свідчить про порушення статті 6 Конвенції**.
- Відтак, скасування судового рішення з мотивів порушення юрисдикції не забезпечує право людини на справедливий суд.
- *КАСВС 05.09.2018 №1107/58/12; 13.02.2019 №815/2550/15; 21.08.2019 №804/7591/15*

ПУРИЗМ

Суд бере до уваги, що:

- **питання про юрисдикцію вже поставало у справі та було вирішено судом;**
- спір стосується виключно сторін та третьої особи і не має впливу на права, свободи чи інтереси інших осіб;
- питання щодо юрисдикції не ставилося протягом усього слухання справи;
- порушення юрисдикції не призвело до неправильного застосування норм матеріального права та неправильного вирішення спору по суті.

Суд не знаходить нагальної соціальної необхідності, яка могла б виправдати відступ від принципу правової визначеності.

№ 9. ЗАПОБІГАННЯ НАДМІРНОМУ ФОРМАЛІЗМУ

- надто **суворе тлумачення** внутрішніми судами процесуальної норми позбавило заявників права доступу до суду і завадило розгляду їхніх позовних вимог.
- Це визнане порушенням пункту 1 статті 6 Конвенції
 - «Мірагаль Есколано та інші проти Іспанії» від 13.01.2000
 - «Перес де Рада Каваніллес проти Іспанії» від 28.10.1998

ФОРМАЛІЗМ чи ГНУЧКІСТЬ?

- **ЗЗ.** Застосовуючи процесуальні норми, національні суди повинні уникати як надмірного формалізму, який може **вплинути на справедливість провадження**, так і надмірної гнучкості, яка призведе до анулювання вимог процесуального законодавства

- *«Волчлі проти Франції» (заява № 35787/03)*

Формалізм

- Формалізм є явищем позитивним та необхідним, оскільки забезпечує чітке дотримання судами процесу.
- Надмірний ж формалізм заважає практичному та ефективному доступу до суду.
- Формалізм не є надмірним, якщо сприяє правовій визначеності та належному здійсненню правосуддя.

• *КАС ВС 12.05.2020, № 490/236/16-а*

«Фріда» проти України» (заява № 24003/07)

- Зміст і реквізити супровідного листа заявника відповідали типовій формі клопотання про поновлення строку. Єдиним відсутнім елементом була назва документа, яка б вказувала, що це була процесуальна заява. Хоча це, можливо, є недоліком, Суд вважає, що у цій справі цей недолік не був вирішальним і достатнім для того, щоб не прийняти до уваги увесь документ.
- Встановлюючи, що підприємство не подало клопотання про поновлення строку, та відмовляючи у розгляді його касаційної скарги, національний суд виявив надмірний формалізм. За таких обставин право підприємства на розгляд його справи судом касаційної інстанції було непропорційно обмежене.

НАДМІРНИЙ ФОРМАЛІЗМ

- вимога засвідчення копій довіреності на представництво нотаріусом або ж безпосередньо керівником юридичної особи, що видав довіреність
 - *ВПВС 04.12.2019, № 826/5500/18*
- недоплачена сума судового збору складає 0,21 грн.
 - *КАС ВС 27.03.2018, № 804/243/16*
- подання апеляційної скарги безпосереднього до апеляційного суду
 - *КАС ВС 30.09.2019, №852/2а-1/19.*

НАДМІРНИЙ ФОРМАЛІЗМ

- відсутність в матеріалах заяви (скарги) копії посадової інструкції особи, яка засвідчила копію довіреності
 - *КАС ВС 08.05.2020, № 810/2791/17*
- повернення виконавчого документу виключно з підстав відсутності певних реквізитів (ідентифікаційного номеру тощо)
 - *КАС ВС 06.05.2020, № 815/6844/17*
- скорочене найменування «ДПІ у Бабушкінському р-ні м. Дніпропетровська ГУ ДФС у» замість повного у декларації
 - *КАС ВС 23.04.2020, № 804/3358/16*

Верховний
Суд

Дякую за увагу!